

EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA

Briuselis, 19.3.2007
KOM(2007) 120 galutinis

KOMISIJOS ATASKAITA TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

dėl Tarybos direktyvos 91/676/EEB dėl vandenų apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių įgyvendinimo 2000–2003 m.

{SEC(2007)339}

1. IŽANGA

Tarybos direktyva 91/676/EEB (toliau – Nitratų direktyva) dėl vandens apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių buvo priimta 1991 m. gruodžio 12 d.

Nitratų direktyvos 10 straipsnyje reikalaujama, kad kas ketverius metus nuo šios direktyvos paskelbimo valstybės narės pateiktų Komisijai ataskaitą. Ataskaitoje turėtų būti pateikiama informacija, susijusi su geros žemės ūkio praktikos kodeksais, nustatytomis nitratų pažeidžiamomis zonomis (NPZ), vandens stebėjimo rezultatais, taip pat veikslių programų, parengtų atsižvelgiant į nitratų pažeidžiamas zonas, atitinkamų aspektų santrauka.

Šios ataskaitos tikslas – informuoti Europos Parlamentą ir Tarybą apie Nitratų direktyvos įgyvendinimo būklę, atsižvelgiant į jos 11 straipsnį. Ataskaitos pagrindą sudaro informacija, kurią 2004–2006 m. (3-ioji ataskaita buvo parengta 2000–2003 m.) pateikė ES-15 valstybės narės. Prie jos pridedami žemės ūkio šaltinių išskiriamas azoto neigiamas poveikis, vandens kokybės duomenų ir nustatytų nitratų pažeidžiamų zonų bendri žemėlapiai. Taigi ši ataskaita daugiausia susijusi su ES-15, tačiau siekiant plačiau apžvelgti padėtį, joje nurodomi pagrindiniai direktyvos įgyvendinimo išsiplėtusioje Europos Sąjungoje etapai.

2. NEIGIAMO ŽEMĖS ŪKIO ŠALTINIŲ POVEIKIO KITIMAS NUO PASKUTINIOJO ATASKAITINIO LAIKOTARPIO

Pastaruosius penkiasdešimt metų vyravusi žemės ūkio intensyvinimo ir produktyvumo didinimo kryptis buvo neatsiejama nuo pastebimai išaugusio neorganinio azoto (N) ir fosfatinių trąšų naudojimo. Tačiau nuo devintojo dešimtmečio vidurio sunaudojamų trąšų kiekis palaipsniui ėmė mažėti. Tokia tendencija tęsėsi ir 2000–2003 m.

ES-15 lygiu 2000–2003 m., palyginti su ankstesniu 1996–1999 m. laikotarpiu, azoto naudojimas sumažėjo 6 %, o fosfatinių trąšų – 15 %. Šių medžiagų naudojimas toliau mažėjo 2004 ir 2005 metais.

Per pastaruosius penkiasdešimt metų taip pat išaugo gyvulių skaičius. Tai lėmė į aplinką su mėšlu patenkančio azoto bendro kiekio didėjimą. Žemės ūkio politikos pokyčiai 1984 ir 1992 m. leido stabilizuoti ar sumažinti galvijų, avių ir ožkų skaičių, tačiau kiaulių ir naminių paukščių skaičius vis dar augo. Palyginus 2000–2003 m. ir 1996–1999 m. laikotarpius matyti, kad galvijų ir avių, taip pat naminių paukščių skaičius ir toliau mažėjo, tačiau kiaulių skaičius nepasikeitė, o bendras azoto kiekis mėšle sumažėjo 5 %.

Gyvulių koncentracijos rodikliai išliko panašūs, o individualiuose ūkiuose gyvulių skaičius išaugo: per 50 % ES melžiamų karvių dabar yra laikomos ūkiuose, kuriuose yra daugiau nei 50 karvių, tuo tarpu didžioji dauguma veislinių kiaulių yra laikomos ūkiuose kartu su daugiau nei 100 paršavedžių kiaulių.

Iš gyvulininkystės ūkių (kuriuose daugiausia auginamos karvės, kiaulės, naminiai paukščiai ir avys) į aplinką patenkančio azoto neigiamas poveikis ES-15 žemės ūkio

paskirties dirvožemiui – tai apie 7,6 milijonų tonų azoto per metus. Taigi bendras pasklidusio azoto neigiamas poveikis, pridėjus 8,9 milijonus tonų azoto iš mineralinių trąšų, 2003 m. buvo apie 16,5 milijonų tonų, palyginti su beveik 18 milijonų tonų 1999 m. ir 17,4 milijonų tonų 1995 m.

Su mėšlu paskleidžiamo azoto kiekio apskaičiavimai regioniniu lygiu (1 žemėlapis) rodo, kad Belgijoje (Flandrijoje) ir Nyderlanduose azoto kiekis viršija 170 kg/ha per metus, tačiau tokie rodikliai pastebimi ir vietos lygiu Italijoje, Prancūzijoje (Bretanėje), Ispanijoje ir Portugalijoje. Su mėšlu paskleidžiamo azoto kiekis nuo 120 iki 170 kg/ha regioniniu lygiu taip pat nustatytas Danijoje, Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje), taip pat kai kuriose Airijos grafystėse ir Pietų Vokietijos apskrityse. Visose minėtose teritorijose taip pat nustatytas didžiausias su gyvulių mėšlu paskleidžiamo fosforo kiekis (daugiau kaip 90 kg fosfatų vienam hektarui per metus teritorijose, kuriose toks mėšlas naudojamas intensyviausiai, 2 žemėlapis) ir didžiausias bendras paskleidžiamo azoto ir fosforo kiekis (mėšlas ir cheminės trąšos), kuris atitinkamai viršija 240 kg azoto ir 90 kg fosfatų vienam hektarui per metus (3 ir 4 žemėlapiai).

Iš žemės ūkio šaltinių į aplinką patenkančio azoto neigiamo poveikio rodiklis yra „bendras maistingųjų medžiagų balansas“, kurį sudaro į dirvą patenkančio azoto (iš mineralinių trąšų, mėšlo, atmosferos iškritų, dėl ankštinių kultūrų azoto fiksavimo ir iš kitų ne tokių svarbių šaltinių) ir iš dirvos pašalinamo azoto (azotą pasisavina pasėliai, ganyklos ir pašarinės kultūros) kiekio skirtumas viename žemės ūkio paskirties žemės hektare. Europos aplinkos agentūros apskaičiuotas bendras azoto balansas 2000 m. ES-15 buvo 55 kg/ha, t. y. 16 % mažesnis negu 1990 m., o jo intervalas buvo nuo 37 kg/ha (Italijoje) iki 226 kg/ha (Nyderlanduose). Bendro azoto balanso perteklius sumažėjo visose valstybėse narėse, išskyrus Airiją ir Ispaniją (EAA, 2005 a).

Nedidelis bendro azoto balanso perteklius nacionaliniu lygiu dažnai neparodo jo pertekliaus konkrečiuose regionuose. Bendras azoto (N) balansas, regioniniu lygiu apskaičiuotas CAPRI (BŽŪPPR)¹ duomenų bazėje atsižvelgiant į 2001 metų duomenis (http://www.agp.uni-bonn.de/agpo/rsrch/dynaspat/dynaspat_e.htm), rodo, kad šiuo atžvilgiu ES regionai skiriasi, o perteklius svyruoja nuo 0 iki 300 kg N/ha. Didžiausias perteklius pastebimas ne tik tose teritorijose, kuriose didelis auginamų gyvulių tankumas, tačiau ir regionuose, kuriuose intensyviai auginami vaisiai ir daržovės arba grūdai ir kukurūzai, o tręšimas nesubalansuotas (5 žemėlapis).

Didžiausias azoto perteklius nacionaliniu lygiu pastebimas Nyderlandų ir Belgijos regionuose (> 150 ar 200 kg N/ha). Tačiau tokie pat pertekliaus rodikliai yra ir Bretanėje (Prancūzija) ir Fechta Klopenburge (Žemutinė Saksonija, Vokietija). 100–150 kg N/ha per metus siekiantis perteklius taip pat susidaro valstybėse narėse, kurių pertekliaus rodikliai nacionaliniu lygiu yra gana maži, pavyzdžiui, Ispanijoje (Katalonijoje), Italijoje (Lombardijoje), Jungtinėje Karalystėje (Šiaurės Airijoje, Velse ir Vakarų Anglijoje).

¹ BŽŪPPR (Bendrosios žemės ūkio politikos poveikis regionams) yra žemės ūkio sektoriaus modelis, apimantis visus ES-27 ir Norvegijos regionus (250 regionų), taip pat pasaulines žemės ūkio rinkas. Tai leidžia išanalizuoti įvairių Bendrosios žemės ūkio politikos elementų, aplinkos ir prekybos politikos kryptį poveikį ES žemės ūkiui regioniniu lygiu. Aplinkos srityje regioniniu lygiu galima apskaičiuoti, pavyzdžiui, dujų išmetimo ir N, P, K balanso rodiklius.

Didesnis gyvulių tankumas, dėl kurio išaugo gyvulių laikymo patalpų skaičius, mėšlo kaupimo ir paskleidimo mastai, nulėmė tai, kad padidėjo amoniako garavimas ir į šalia esančias dirvas ir vandenis patenka daugiau atmosferos iškritų. Tokiuose regionuose susidaro iki 50–60 kg azoto vienam hektarui per metus (1 pav.).

Iš žemės ūkio šaltinių į vandens aplinką patenka labai daug azoto. Naujausi tyrimai (EAA, 2005 b; JTC, 2006), pagal kuriuos atnaujinta informacija dėl vandens taršos iš skirtingų šaltinių, rodo, kad su žemės ūkiu susijusi tarša sudaro apie 50–80 % viso taršos kiekio (6 žemėlapis).

Azoto išskyrimo iš žemės ūkio šaltinių į gamtą problemos aktualumą patvirtino kelių valstybių narių (Belgijos, Vokietijos, Danijos, Suomijos, Prancūzijos, Liuksemburgo, Nyderlandų ir Jungtinės Karalystės) ataskaitose dėl Nitratų direktyvos įgyvendinimo pateikti duomenys. Apie 62 % azoto į paviršinius vandenis patenka iš žemės ūkio šaltinių (nuo mažiausiai 18 % Portugalijoje iki daugiausiai 97 % Danijoje). Didesnė į paviršinius vandenis iš žemės ūkio šaltinių patenkančio azoto dalis pastebima tose valstybėse narėse, kurios yra įrengusios veiksmingas miesto nuotekų ir pramoninių nuotekų valymo sistemas, labai sumažinančias azoto kiekį iš šių sistemų.

Azoto ir fosfatų išsiskyrimą į vandenį dėl žemės ūkio veiklos patvirtina ir ataskaitos, rengiamos pagal Vandens pagrindų direktyvą. (<http://forum.europa.eu.int/Public/irc/env/wfd/home>). 2005 m. kelios valstybės narės nustatė, kad žemės ūkio šaltiniai sukelia eutrofikaciją ir kitą panašų vandens kokybę bloginantį poveikį.

3. VALSTYBIŲ NARIŲ PATEIKTŲ ATASKAITŲ IŠSAMUMO APŽVALGA

Visos valstybės narės 2004–2005 m. pateikė Komisijai oficialias ataskaitas. Trūkstami duomenys, ypač su vandens kokybe, nitratų pažeidžiamomis zonomis ir žemės ūkiu susiję duomenys, buvo pateikti per 2006 metus.

Daugelis valstybių narių naudojami 2000 m. Komisijos parengtomis ataskaitų teikimo gairėmis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad duomenys buvo nevienodai išsamūs ir pateikti skirtingu formatu, reikėjo atlikti papildomą darbą siekiant integruoti vandens kokybės ir nitratų pažeidžiamų zonų nustatymo duomenis ES-15 lygiu. Jungtinė Karalystė, kuri nepateikė ataskaitos per ankstesnį 1996–1999 m. ataskaitinį laikotarpį, pateikė abiejų ataskaitinių laikotarpių informaciją.

Valstybių narių ataskaitos daugiausia yra parengtos pagal Nitratų direktyvos V priede nurodytus punktus. Palyginti su ankstesniu ataskaitiniu laikotarpiu, pateikiama smulkesnė ir išsamesnė informacija. Tačiau vis dar lieka neaiškumų, susijusių su vandens kokybe, būtent gėlų ir pakrančių vandenų eutrofikacija, vandens kokybės kitimo prognozėmis atsižvelgiant į žemės ūkio duomenis, pavyzdžiui, azoto naudojimą nitratų pažeidžiamose zonose, ir veiksmų programų veiksmingumo įvertinimu.

4. VANDENS KOKYBĖ, BŪKLĖ IR TENDENCIJOS

Stebėjimo tinklas

Pagal Nitratų direktyvos 6 straipsnio reikalavimus mėginių ėmimo stočių tinklai turi apimti požeminius vandenis (net jei jie nenaudojami geriamajam vandeniui), upes, ežerus ir užtvankas, pakrančių ir jūrų vandenį.

Valstybės narės sukūrė stebėjimo tinklus, kurie suteikia galimybę prižiūrėti vandens būklę ir apžvelgti tendencijas. Nuo antrojo ataskaitinio laikotarpio padidėjo jų mastas ir pagerėjo kokybė – tiek gruntinio, tiek paviršinio vandens stebėjimo atžvilgiu. 2000–2003 m. veikė apie 20 000 gruntinio vandens stebėjimo stočių, kai tuo tarpu 1996–1999 m. veikė 16 000 tokių stočių. Bendrų mėginių ėmimo stočių skaičius tarp šių dviejų ataskaitinių laikotarpių buvo apie 11 100, taigi vertinant tendencijas buvo galima pasinaudoti jų rezultatais.

Gruntinio vandens mėginių ėmimo punktų tankumas ES-15 buvo vidutiniškai 12,5 mėginių ėmimo punktų 1000 km². Didžiausias tankumas buvo Belgijoje – Valonijoje (50 mėginių ėmimo punktų 1000 km²), taip pat Nyderlanduose ir Austrijoje (25–30 mėginių ėmimo punktų 1000 km²). Gana mažas mėginių ėmimo punktų tankumas Suomijoje ir Švedijoje (atitinkamai 0,19 ir 0,33 mėginių ėmimo punktų 1000 km²) rodo tai, kad šiose šalyse yra daug gamtinių teritorijų. Kai kurios valstybės narės (Danija, Nyderlandai) pateikė skirtingo gylio gruntinio vandens stebėjimo duomenis. Tačiau Nyderlandai pateikė suvestinius 0–5 metrų gylio duomenis (14 suvestinių rezultatų iš 358 stebėjimo stočių). Graikija savo ataskaitoje nepateikė gruntinio vandens kokybės duomenų, bet vėliau pateikė 2003 m. stebėjimo duomenis. Belgija (Flandrija) 2003 m. sumažino gruntinio vandens stebėjimo stočių skaičių nuo 392 iki 97.

Kai kurios valstybės narės, kuriose rengiamos visai šaliai skirtos veiksmų programos, pavyzdžiui, Vokietija ir Suomija, sukūrė specialų tinklą vandens kokybei ir tendencijoms vertinti intensyvios žemės ūkio veiklos teritorijose. Šis tinklas veikia kartu su bendru šalies gruntinio vandens stebėjimo tinklu.

2000–2003 m. buvo įkurta apie 22 000 gruntinio vandens stebėjimo stočių, o 1996–1999 m. veikė 16 000 tokių stočių. Bendrų mėginių ėmimo stočių skaičius tarp šių dviejų ataskaitinių laikotarpių buvo apie 12 000, jų stebėjimo rezultatai leido įvertinti tendencijas. Mėginių ėmimo punktų tankumas buvo labai įvairus (nuo mažiausio skaičiaus – 0,8 stebėjimo stočių 1000 km² (Graikijoje) iki 59 (Belgijoje-Flandrijoje) ir 33 (Jungtinėje Karalystėje, Anglijoje) stebėjimo stočių 1000 km²).

Valstybės narės (išskyrus Ispaniją, Graikiją ir Airiją) pateikė išsamius su stebėjimo dažnumu susijusius savo stebėjimo programų duomenis. Paviršinio vandens stebėjimo dažnumas svyruoja nuo 12 iki 24–26 kartų per metus, gruntinio – nuo 1 iki 6 kartų per metus.

Valstybės narės georeferencinius duomenis pateikė pagal Europos bendrijos geografinės informacijos sistemą (GIS)², naudodamosi 2000 m. Komisijos parengtose ataskaitų teikimo gairėse pateiktais suderintais kodais ir klasifikacija³. Tai suteikė galimybę sudaryti bendrus vandens kokybės žemėlapius ES lygiu atsižvelgiant į taršą nitratais.

² Pagal kontekstą – kartu su ataskaita arba vėliau, per 2005 ir 2006 m.

³ EEB, Aplinkos generalinis direktoratas, 2000. Nitratų direktyva (91/676/EEB). Vandens aplinkos ir žemės ūkio veiklos būklė ir tendencijos. Ataskaitos rengimo vadovas valstybėms narėms.

Su eutrofikacija susijusi informacija, palyginti su ankstesniu ataskaitiniu laikotarpiu, pagerėjo, tačiau ne visos valstybės narės pateikė ataskaitas apie tai, kokie kriterijai buvo taikomi vertinant eutrofikaciją, ir tik kelios valstybės narės pateikė atskirų vandens telkinių, upių arba ežerų (Austrija, apsiribojusi ežerais ir Dunojumi, Belgija, Danija, Graikija, Suomija, Airija, Liuksemburgas ir Portugalija), taip pat pakrančių ir jūrų vandenų (Airija, Danija, Nyderlandai ir Suomija) eutrofikacijos vertinimo rezultatus. Kai kurios valstybės narės ataskaitose pateikė informaciją pagal šiuos eutrofikacijos parametrus: bendras azoto kiekis, bendras fosforo kiekis, ortofosfatais, chlorofilai a.

Vandens kokybės tyrimo rezultatai

Gruntinis vanduo

2000–2003 m. nitratų koncentracija, viršijanti 50 mg NO₃/l buvo užfiksuota 17 % ES stebėjimo stočių (vidutinė vertė), 40–50 mg NO₃/l koncentracija – 7 % stočių ir 25–40 mg NO₃/l – 15 % stočių. Koncentracija, neviršijanti 25 mg NO₃/l, buvo užfiksuota apytiksliai 61 % gruntinio vandens stebėjimo stočių⁴ (7 ir 8 žemėlapiai).

Atskirose valstybėse narėse pastebėti dideli stebėjimo stočių gylio ir stebėjimo pobūdžio skirtumai. Belgijoje (Flandrijoje), Nyderlanduose (0–5 m⁵, apibendrinti duomenys), Portugalijoje, Ispanijoje ir Liuksemburge nustatyta daugiausia gruntinio vandens mėginių ėmimo vietų, kuriose užfiksuoti rodikliai, viršijantys 50 mg NO₃/l (nuo 60 % iki 20 % stebėjimo stočių). Vokietijoje ir Suomijoje taip pat daug vietų, kuriose nitratų koncentracija viršija 50 mg NO₃/l jų žemės ūkio paskirties vietovėse esančiuose stebėjimo tinkluose. Prancūzijoje ir Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje) daugiau negu 20 % mėginių ėmimo punktų buvo viršyta 40 mg NO₃/l riba (2 pav.).

Palyginus šiuos duomenis su ankstesnio ataskaitinio laikotarpio duomenimis pastebėta, kad ES-15 lygiu vyrauja stabilumo ar mažėjimo tendencijos (64 % stebėjimo stočių, iš kurių 30 % vyrauja mažėjimo tendencijos). Tačiau 36 % stebėjimo stočių vis dar pastebimos didėjimo tendencijos (9 žemėlapis ir 3 pav.).

Valstybės narės, kuriose daugiau negu 30 % stebėjimo stočių vyrauja didėjimo tendencijos, yra Belgija (Valonija), Prancūzija, Ispanija, Portugalija, Vokietija, Airija, Jungtinė Karalystė, Nyderlandai (0–5 m gylis) ir Liuksemburgas. Tačiau, daugeliu atvejų, išskyrus Ispaniją, Prancūziją, Jungtinę Karalystę ir Belgiją, stočių, kuriose nitratų koncentracijos rodikliai didėja, skaičių kompensuoja panašus ar netgi didesnis skaičius stočių, kuriose kokybės rodikliai gerėja. Danijoje ir Nyderlanduose negilių požeminių vandenų kokybė pastebimai pagerėjo, palyginti su gilių požeminių vandenų kokybe. Danijai, Austrijai ir Švedijai būdingos bendros stabilumo ar mažėjimo tendencijos. Graikijai, Italijai ir Belgijai (Flandrijai) būdingos tendencijos negalėjo būti nustatytos dėl stebėjimo stočių tinklo keitimo ir (arba) nepakankamo duomenų kiekio.

⁴ Palyginti su antruoju ataskaitiniu laikotarpiu, stebėjimo stočių išsidėstymas buvo tolygesnis per trečiąjį ataskaitinį laikotarpį, taip pat buvo pasiekta geresnė stočių išsidėstymo užterštose ir neužterštose teritorijose pusiausvyrą.

⁵ Nustatoma koncentracija pirmajame požeminių vandenų metre arba vandenyje, ištekamčiame iš šaknų zonos.

Paviršinis vanduo

Nitratų koncentracijos vidurkis (metinis vidurkis), neviršijantis 10 mg NO₃/l, buvo nustatytas 53 % stebėjimo stočių, o lygus ar mažesnis nei 2 mg NO₃/l koncentracijos vidurkis užfiksuotas 19 % stebėjimo stočių, būtent kalnuotose vietovėse. Nitratų koncentracija, viršijanti 50 mg NO₃/l, buvo užfiksuota 2,5 % stebėjimo stočių, o 4 % stebėjimo stočių užregistruoti rodmenys svyravo nuo 40 iki 50 mg NO₃/l⁶. Valstybės narės, turinčios daugiausia mėginių ėmimo punktų, kuriuose nitratų koncentracija viršija 50 mg NO₃/l, buvo Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir Nyderlandai (atitinkamai 4,5 %, 2 % ir 1,2 % mėginių ėmimo punktų). Didesnės negu 40 mg/l nitratų vertės buvo užregistruotos Jungtinėje Karalystėje ir Prancūzijoje, atitinkamai 11 % ir 7 % stebėjimo stočių. Didelės vertės, viršijančios 25 ir netgi 40 mg NO₃/l buvo nustatytos žemės ūkio paskirties lygumose Danijoje, Nyderlanduose, Belgijoje (Flandrijoje) ir šiaurės vakarų Prancūzijoje. Liuksemburge, Belgijoje (Valonijoje), Airijoje (pietvakarių), konkrečiose Ispanijos vietovėse (šiaurės rytų, pietų), Italijoje (šiaurės rytų) ir Austrijoje (šiaurės rytų ir Moravos-Dijės baseine) didžioji dalis verčių buvo nuo 10 iki 25 mg NO₃/l. Tai rodo, kad didelis azoto kiekis jau patenka ir į ežerus ar jūras, o tai gali spartinti eutrofikaciją (10, 11, 12 žemėlapiai ir 4 pav.).

Palyginus su 1996–1999 m. tyrimais, galima pastebėti, kad didžiojoje dalyje paviršinių vandenų nitratų koncentracija mažėja arba yra stabili (atitinkamai 55 % ir 31 % stebėjimo stočių). Tai turėtų patvirtinti bendras mažėjimo tendencijas, kurios buvo nustatytos per ankstesnįjį ataskaitinį laikotarpį, tačiau tik papildomi duomenys padėtų įvertinti klimato sąlygų ir miesto nuotekų valymo gerinimo įtaką šiam procesui. 14 % stebėjimo stočių nustatyta nitratų koncentracija didėja (daugiausia Liuksemburge, Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Portugalijoje ir Belgijoje). Mažėjanti ir stabili nitratų koncentracija paviršiniuose vandenyse – vyraujanti tendencija (daugiau negu 90 % stebėjimo punktų) Danijoje (gėlo vandens telkiniai), Austrijoje, Airijoje, Švedijoje, Vokietijoje ir Nyderlanduose (gėlo vandens telkiniai). Mėginių ėmimo stotys, kuriose pastebimos didėjimo tendencijos, labai plačiai paplitusios šiaurės vakarų ir pietų Prancūzijoje, pietų Anglijoje, rytinėje Ispanijos ir šiaurinėje Portugalijos dalyje (13 žemėlapis ir 5 pav.).

Analizuoti ir vertinti vandenų trofinę būklę labai trukdo tai, kad valstybės narės taikė skirtingus eutrofikacijos vertinimo metodus ir kriterijus. Todėl ES-15 paviršinių vandenų eutrofikacijos žemėlapiai nebuvo parengti. Palydovinėje nuotraukoje, kurioje matyti chlorofilų koncentracija ES jūrose (14 žemėlapis), išryškinta teritorija, kurioje pastebimas spartus fitoplanktono dauginimasis. Tikimasi, kad Vandens pagrindų direktyvos įgyvendinimas padės išspręsti šią problemą, nes vertinant ekologinę būklę ir vykdant suderinimo veiklą bus apibendrinami eutrofikacijos nustatymo kriterijai (<http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/objectives.html>). Be to, šiuo metu rengiamas šiai sričiai skirtas Orientacinis dokumentas (http://forum.europa.eu.int/Public/irc/env/wfd/library?l=/framework_directive/thematic_documents/13_eutrophication).

⁶ Reikėtų pabrėžti, kad norint pavaizduoti bendrą ES-15 padėtį reikėtų labiau suderinti mėginių ėmimo stočių išsidėstymą. Pavyzdžiui, paviršinio vandens stebėjimo stotys Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje), kurios sudaro beveik 30 % viso ES-15 stebėjimo stočių skaičiaus, o jų matavimų vertės yra pakankamai didelės ir viršija 25 mg/l trijose vandens klasėse, gali turėti įtakos dažnumo pasiskirstymui ES-15.

5. NITRATŲ PAŽEIDŽIAMŲ ZONŲ NUSTATYMAS

Valstybių narių reikalaujama, kad jos bent jau kas ketverius metus patikrintų ir prireikus pakeistų nitratų pažeidžiamų zonų sąrašus pagal vandens stebėjimo, kuris atliekamas pagal Nitratų direktyvos 6 straipsnį, rezultatus. Pirmosios zonos turėjo būti nustatytos iki 1993 m. gruodžio mėn., vėliau kas ketverius metus patikrinamos.

2000–2003 m. buvo padaryta pažanga, susijusi su nitratų pažeidžiamų zonų nustatymu. Septynios iš penkiolikos valstybių narių pasirinko Nitratų direktyvoje numatytą galimybę atsisakyti nitratų pažeidžiamų zonų nustatymo procedūros, o vietoj jos sudaryti ir įgyvendinti veiksmų programą visoje teritorijoje. 2003 m. kovo mėn. Airija prisijungė prie Austrijos, Danijos, Suomijos, Vokietijos, Liuksemburgo ir Nyderlandų ir sudarė veiksmų programą visai valstybės teritorijai.

Kitose valstybėse narėse nuo 1999 m. padaugėjo nitratų pažeidžiamų zonų, kai kuriais atvejais jų skaičius labai išaugo: Jungtinėje Karalystėje (nuo 2,4 % iki 32,8 % teritorijos), Ispanijoje (nuo 5 % iki 11 %), Italijoje (nuo 2 % iki 6 %), Švedijoje (nuo 9 % iki 15 %), Belgijoje (nuo 5,8 % iki 24 %). Ne visais atvejais buvo pateikti tokių zonų nustatymo motyvai. Daugeliu atvejų naujos zonos buvo steigiamos dėl požeminių vandenių taršos nitratais (būtent Pietų Europos valstybėse narėse) ir dėl paviršinių vandenių taršos nitratais (Nitratų direktyvos 1 priedo kriterijai A2 ir A1); tokių zonų nustatymas buvo mažiau susijęs su eutrofikacija (pavyzdžiui, Švedijoje ir Senos-Normandijos srityje Prancūzijoje).

Apskritai, ES-15 nustatytų nitratų pažeidžiamų zonų padaugėjo nuo 35,5 % teritorijos 1999 m. pabaigoje iki 44 % 2003 m. pabaigoje (1 lentelė ir 14 žemėlapis). Nuo 2003 m. toliau buvo nustatomos zonos Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje ir Jungtinėje Karalystėje, Šiaurės Airijoje (15 žemėlapis). Belgijoje buvo nustatyta procedūra steigiamų teritorijų skaičiui, kuris apimtų 42 % Valonijos ir visą Flandriją, padidinti.

Tačiau prieinamos informacijos apie azoto neigiamą poveikį ir vandens kokybę persvarstymas, ypač atsižvelgiant į eutrofikaciją ir seklių požeminių vandenių būklę, rodo, kad neaiškumų nustatant pažeidžiamas zonas dar yra. Šiems neaiškumams pašalinti reikia imtis tolesnės veiklos.

6. VEIKSMŲ PROGRAMOS

Iki 2003 m. pabaigos visos valstybės narės, išskyrus Airiją, parengė, nors kai kurios ir labai vėlavo, vieną ar daugiau veiksmų programų savo valstybių teritorijai. Airija savo programą parengė tik 2006 m.

Valstybės narės pateikė informaciją apie naujas veiksmų programas, sudarytas nuo 1999 m., ir apie pakeitimus, kuriuos nulėmė pagal Nitratų direktyvos reikalavimus atliekamas periodinis patikrinimas.

Nitratų direktyvoje numatyta galimybė sukurti ir įgyvendinti veiksmų programas atskirose nitratų pažeidžiamose zonose ar zonų dalyse. Šia galimybe pasinaudojo Prancūzija, Portugalija, Ispanija, Italija, Graikija, Jungtinė Karalystė ir Belgija, o 2003 m. pabaigoje buvo parengta apie 110 veiksmų programų.

Nors veikslių programų kokybė gerėja, daugelis programų vis dar neatitinka kai kurių reikalavimų.

Keletas valstybių narių nepareikalavo laikytis nustatytų standartų dėl mėšle esančio azoto naudojimo (nuo 2002 12 20, 170 kg N/ha).

Kai kuriose veikslių programose nebuvo įtvirtinta kita svarbi privaloma priemonė – minimalaus gyvulių mėšlo saugojimo pajėgumo nustatymas; kitais atvejais, numatytas saugojimo pajėgumas nėra pakankamas, kad gyvulių mėšlas galėtų būti saugomas tuo laikotarpiu, kai mėšlą naudoti draudžiama arba jo naudoti neįmanoma dėl klimato sąlygų. Saugojimo pajėgumo reikalavimai, nurodyti veikslių programose, svyruoja nuo 2 iki 12 mėnesių; dideli reikalavimų skirtumai pastebimi netgi kaimyniniuose regionuose, kuriose tokios pačios klimato sąlygos. Tyrimai (ERM, 2001) parodė, kad turėtų būti nustatytas minimalus laikotarpis – nuo 4 mėnesių (Viduržemio jūros vietovėse) iki 9–11 mėnesių (šiaurinėse teritorijose).

Keliose veikslių programose taip pat numatytas nepakankamas reikalavimų subalansuoti tręšimą taip, kad būtų sumažintas bendras azoto kiekis, tenkantis pasėliams su trąšomis (tiek mėšlu, tiek ir cheminėmis trąšomis), atsižvelgiant į tai, kad azotas patenka iš dirvos, o taip pat per kitas priemones, įgyvendinimas. Valstybės narės pasirinko skirtingus būdus – kai kurios valstybės ėmė taikyti balanso sistemą ir nustatė apskaičiavimo metodus atskiriems ūkiams, kitos nustatė bendro azoto naudojimo standartus kiekvienai pasėlių rūšiai ar pasėlių rūšių grupei (bendras azoto kiekis arba galimas azoto kiekis). Tačiau kai kuriais atvejais nuostatos yra labai bendros, jose nenumatyti privalomi reikalavimai ūkininkams.

Kiti svarbiausi aspektai yra:

- nepakankama priemonių taikymo trukmė ar ribotas jų taikymas (konkrečioms trąšoms, pasėliams ar dirvos tipams) tuo laikotarpiu, kai ribojamas trąšų naudojimas;
- nepakankamos priemonės, susijusios su trąšų naudojimu arti vandens telkinių (nenustatytas mažiausias trąšų naudojimo atstumas arba per siauros netręšiamos apsauginės juostos);
- nenustatyti dirvos tręšimo stačiuose šlaituose apribojimai, arba jie yra nepakankami, nors būtina išvengti azoto nuostolių dėl erozijos, nutekėjimo ir podirvinio drenažo;
- nėra tręšimo apribojimų, kai dirvos būklė netinkama (įmirkusi, užtvindyta, apsnigta ir išalusi dirva).

Tačiau, nepaisant to, kad tobulinimo būtinybė vis dar išlieka, 2000–2003 m. buvo padaryta pažanga kuriant ir įgyvendinant naujas veikslių programas ir periodiniu tikrinimu tobulinant esamų veikslių programų priemones. Pažanga toliau daroma gerinant priemonių kokybę. Pastarojo meto pažangos tobulinant veikslių programų priemones apžvalga pateikiama priede.

7. LEIDŽIANČIOS NUKRYPTI NUOSTATOS

Nitratų direktyvoje numatyta galimybė pasinaudoti leidžiančia nukrypti nuostata dėl su gyvulių mėšlu paskleidžiamo didžiausio 170 kg azoto kiekio vienam hektarui per metus, su sąlyga, kad įrodoma, jog direktyvos tikslai vis tiek įgyvendinami. Pagal leidžiančias nukrypti nuostatas Komisijos sprendimo reikalaujama po to, kai Nitratų reguliavimo komitetas, kuris padeda Komisijai įgyvendinti direktyvą, pateikia teigiamą sprendimą. Leidžiančių nukrypti nuostatų būtinosios sąlygos yra tinkamas nitratų pažeidžiamų zonų nustatymas ir visiškas veiksmų programų suderinimas su Nitratų direktyva, o pačios leidžiančios nukrypti nuostatos yra taikomos tik nustatant veiksmų programos trukmę. Visų leidžiančių nukrypti nuostatų, paskelbtų iki 2006 m. gruodžio mėn., sąrašas pateikiamas priede.

8. PROGNOZUOJAMA VANDENS KOKYBĖ

Beveik visos valstybės narės, išskyrus Italiją, Portugaliją ir Graikiją, pateikė bent keletą vertinimo metodų elementų (imitavimo modeliai ir tendencijų analizė) žemės ūkio neigiamo poveikio tendencijoms ir (arba) vandens kokybės kitimui vertinti.

Tačiau nedaug valstybių narių pateikė kiekybinės informacijos apie laikotarpį, per kurį numatyta stabilizuoti dabartinį taršos lygį arba atkurti vandens kokybę (nitratų, ir eutrofikacijos atžvilgiu). Daryti išvadas yra sudėtinga dėl neaiškumų, susijusių, pavyzdžiui, su klimatu ir transporto procesais dirvoje.

Bendra išvada yra tokia, kad prireiks keleto metų, kol vandens kokybė pagerės dėl veiksmų programų priemonių įgyvendinimo ir žemės ūkio veiklos keitimo (įskaitant gyvulių skaičiaus mažinimą). Kai kuriais atvejais, kai nurodomas laikotarpis, per kurį bus atkurta vandens kokybė (kartais imituojant konkrečius baseinus), jis svyruoja nuo mažiausiai 2–4 metų iki daugiau nei 30 metų.

9. PAŽEIDIMŲ NAGRINĖJIMO PROCEDŪRA

Kaip patvirtino kelios pažeidimų nagrinėjimo procedūros, šiuo metu Nitratų direktyva dar nėra visiškai įgyvendinta (septyniose iš penkiolikos valstybių narių, 2 lentelė) daugiausia dėl trūkumų, susijusių su nitratų pažeidžiamų zonų nustatymu, ir dėl to, kad veiksmų programos neatitinka reikalavimų.

10. NITRATŲ DIREKTYVOS ĮGYVENDINIMAS NAUJOSIOSE VALSTYBĖSE NARĖSE (ES-10)

Nitratų direktyvos įgyvendinimas naujosiose valstybėse narėse vis dar tęsiasi. Naujosios valstybės narės įvykdė įsipareigojimus kuriuos jos prisiėmė per stojimo derybas, užtikrindamos direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, sukurdamos vandens stebėjimo tinklą ir nustatydamos nitratų pažeidžiamas zonas. Veiksmų programos dabar yra sudarytos visose naujosiose valstybėse narėse. Komisija analizuoja, kaip nustatomos zonos ir rengiamos veiksmų programos, siekdama įvertinti jų suderinamumą su Nitratų direktyva. Trys iš dešimties naujų valstybių narių (Malta, Slovėnija ir Lietuva) pasirinko galimybę sudaryti veiksmų programą visai valstybės teritorijai, taigi nusprendė ne nustatyti konkrečias nitratų pažeidžiamas zonas, o įgyvendinti veiksmų programą visoje valstybės teritorijoje.

Septynių valstybių narių teritorijos dalis, kurioje buvo nustatytos nitratų pažeidžiamos zonos, svyravo nuo 2,5 % (Lenkijoje) iki 48 % (Vengrijoje).

11. IŠVADOS

Trečioji ataskaita dėl Nitratų direktyvos įgyvendinimo, kurią ES-15 valstybės narės pateikė per 2000–2003 m. ataskaitinį laikotarpį, rodo stebėjimo ir ataskaitų teikimo kokybės gerėjimą.

Dėl vandens kokybės – požeminių vandenių taršos nitratais didėjimas buvo pastebėtas 36 % vietų, o 17 % vietų buvo užfiksuota 50 mg litre viršijanti nitratų koncentracija, nors 64 % vietų rodikliai išlieka stabilūs arba gerėja. Paviršiniuose vandenyse stabili ar mažėjanti nitratų koncentracija buvo nustatyta 86 % stebėjimo vietų, taigi buvo patvirtintos ankstesnėje ataskaitoje jau nurodytos tendencijos, pastebėtos keliose valstybėse narėse. Tačiau siekiant įvertinti klimato sąlygų ir miesto nuotekų valymo gerinimo įtaką tokiam procesui, reikėtų daugiau duomenų.

Pastaraisiais metais didelė pažanga buvo padaryta ir pažeidžiamų zonų nustatymo, ir veiksmų programų srityje. Pažeidžiamų zonų skaičius padidėjo nuo 35,5 % ES-15 teritorijos 1999 m. iki 44 % teritorijos 2003 m. Toliau nustatomos naujos zonos. Tačiau Komisija, atsižvelgdama į prieinamos informacijos apie azoto neigiamą poveikį ir vandens kokybę persvarstymą, mano, kad trūkumų nustatant pažeidžiamas zonas vis dar yra ir juos būtina šalinti.

Pastaraisiais metais pastebimai pagerėjo veiksmų programų kokybė. Tai turėtų nulemti geresnę vandens kokybę per būsimus ataskaitinius laikotarpius.

Visapusiška Komisijos analizė parodė, kad daroma didelė Nitratų direktyvos įgyvendinimo pažanga, tačiau reikės ir toliau dirbti siekiant tobulinti zonų nustatymo procedūrą ir gerinti veiksmų programų kokybę tam, kad direktyvos tikslai, susiję su vandens kokybe, būtų visiškai įgyvendinti. Ši veikla dar labiau skatins valstybių narių bendradarbiavimą.